

Ігор Кривошея

ORCID iD 0000-0003-1429-8293

Олена Джагунова

ORCID iD 0000-0003-2129-9761

УДК 378.4(477.46)УДП«1930-1998»:378.091.12

DOI: 10.28925/2524-0757.2020.1.13

ДИНАМІКА ФОРМУВАННЯ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО СКЛАДУ УМАНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ 1930–1998 рр.

У статті висвітлено процес формування науково-педагогічного складу Уманського педагогічного інституту з 1930 до 1998 р., коли його було реорганізовано в університет. Проаналізовано етапи формування колективу інституту, кількісний та якісний склад, відтворено динаміку процесів розвитку установи у контексті освітнього процесу в Україні за радянських часів на основі аналізу вдосконалення викладацького потенціалу.

Ключові слова: Інститут соціального виховання, Уманський державний педагогічний інститут, педагогічний склад, педагогічна освіта, післявоєнний період.

Igor Kryvosheia, Olena Dzhahunova

QUANTITATIVE AND QUALITATIVE ACADEMIC TEACHING STAFF OF PAVLO TYCHYNA UMAN STATE PEDAGOGICAL INSTITUTE IN 1930–1998s

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University is one of well-known pedagogical institutions of higher education in Ukraine. In 2020 the University celebrates its 90th anniversary. It was founded in 1930 as an institute of social education. Having been functioning for 90 years, the educational institution was transformed and reorganized: the institute of social education became the university of the 4th level of accreditation, the number of students (120 in 1930) increased to 10 thousand in 2020, and academic teaching staff also increased from 19 teachers to more than 500 workers. The aim of the research is to investigate the dynamics in formation and growth of qualified academic teaching staff in 1930–1998s. The article highlights the composition of intellectual assets in Uman Pedagogical Institute at various stages of its functioning from 1930 to 1998, when the Institute was reorganized into a university. The analysis of the teaching staff development in social and political environment of different periods has been shown. The reasons for the lack of experienced personnel in Uman Pedagogical Institute in 1930–1998s and its circumstances have been described. The article also presents the statistics displaying qualitative and quantitative indicators of academic staff development in the Institute.

Key words: institute of social education, Uman State Pedagogical Institute, academic teaching staff, pedagogical education, post-war period.

© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020

© Кривошея І., Джагунова О., 2020

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, заснований у 1930 р. як Інститут соціального виховання, — один із відомих педагогічних закладів освіти України. За 90 років свого існування цей заклад пройшов шлях трансформацій та реорганізацій від ординарного інституту до університету IV рівня акредитації, від 120 студентів у 1930 р. до 10 тис. у 2020 р., від 19 викладачів до більше 500 науково-педагогічних працівників.

Питання кадрового забезпечення Уманського педагогічного інституту відображене лише окремими згадками у наукових працях та статтях з історії закладу. Зокрема, педагогічний склад

Уманського учительського інституту у післявоєнні часи розглядає у своїй статті О.І. Джагунова (Джагунова О.І., 2019. С. 91–99). Окремі статистичні дані та іншу інформацію з цієї теми знаходимо у наукових працях та статтях про обставини підготовки учительських кадрів різного періоду (Майброда В.К., 1992. 196 с.; Ящук І.П., 2013. С. 204–208; Процишин Н., 2014. С. 46–49 тощо). Фактичний матеріал і статистичні дані про викладацький склад Уманського педагогічного інституту зберігаються у фондах Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). Зважаючи на потребу у більш детальному розгляді проблеми становлення та еволюції сучасного уні-

верситету в Умані, **темою статті** обрано вивчення динаміки формування, кількісного збільшення та якісного зростання викладацького складу цього навчального закладу в його історичних варіантах 1930–1998 рр.

Курс на прискорення темпів індустріального розвитку 1930-х рр., кардинальні зміни у соціальній структурі тогочасного суспільства ставили на порядок денний підвищення освітнього рівня населення, а зростання мережі шкіл вимагало збільшення чисельності та вдосконалення підготовки вчительських кадрів. Це зумовило зростання кількості студентів у педагогічних навчальних закладах.

Пленуми ЦК ВКП (б) 1928 та 1929 рр. розробили широку програму перебудови роботи вищої школи. Вона передбачала значне розширення підготовки фахівців з вищою освітою, уніфікацію вищої та середньої спеціальної освіти, реорганізацію її за галузевим принципом. Однак процес підготовки та перепідготовки вчителів потребував удосконалення. Тож з 1930 р. в Україні розпочалась реорганізація системи вищої педагогічної освіти.

У серпні 1930 р. Рада Народних Комісарів УРСР ухвалила постанову «Про реорганізацію мережі і системи педагогічної освіти», за якою педагогічні кадри в республіці готували такі навчальні заклади: з вищою освітою — педагогічні інститути, із середньою спеціальною — педагогічні технікуми. Для підвищення кваліфікації вчителів існували дворічні та однорічні педагогічні курси. Замість інститутів народної освіти було створено інститути соціального виховання, на шкільному факультеті готували вчителів для старшої трудової школи. Факультет мав три відділення: суспільствознавче, техно-математичне, агробіологічне. На суспільствознавчому відділенні функціонували (крім кафедр педології, педагогіки, дидактики) кафедри історії України і Росії, країн Заходу. У навчальних планах дотримувалась послідовність навчальних дисциплін та запроваджувався безперервний виробничий практикум (Венцева Н.О., 2013. С. 22).

25 січня 1930 р. партійні організації Уманщини разом з колективом педагогічного технікуму звернулися з клопотанням до Наркому УРСР про реорганізацію закладу в Інститут народної освіти. Потреба створення в Умані педагогічного інституту обґрунтовувалася тим, що Уманська округа на той час охоплювала чималу частину загальної території радянської України й перебувала на шостому місці за кількістю населення. Але потреба в інституті не обмежувалася адміністратив-

ними кордонами Уманщини. Умань розташована на стику чотирьох густонаселених областей України, що є особливо зручним для студентів і доводить цілковиту доцільність відкриття у місті Інституту соціального виховання, що і було зроблено (Джагунова О.І., 2016. С. 142). Інститут постав у складі 4 факультетів — історико-економічного, техно-математичного, мовно-літературного та біологічного.

На момент створення в інституті працювали лише 19 викладачів, частина з яких трудилася «по сполученні», тобто за сумісництвом. Більшість викладачів працювали за сумісництвом ще в Уманському педагогічному технікумі⁹⁶. Наркоматом освіти у 1930 р. було затверджено штат інституту у складі одного професора (С.К. Руденко), 6 доцентів (Станюк, О.П. Лапа, Н.А. Михалевич, О.Ф. Лінник, М.Т. Крятківський, А.Д. Киоллерич) і асистентів (Новоселицький, Тиотостовий, Мирошник, Гудима, Г.С. Туркач, Гензель, Янчук). Проте навіть із залученням викладачів педтехнікуму в інституті залишалися вакантними посади завідувача кафедри історії України та доцента кафедри педагогіки⁹⁷.

На 1930–1931 н.р. викладацький штат Уманського інституту соціального виховання складався із 17 викладачів, з яких 10 працювали тут за сумісництвом, а вакантними залишалися посади викладачів основ виробництва та історії України⁹⁸.

Загалом ситуація із кадровим потенціалом вищої школи наприкінці 1920 — на початку 1930-х рр., ще до реорганізації системи вищої педагогічної освіти, була складною, адже в 12 інститутах народної освіти працювало 939 осіб. Частина педагогів (21 %) закінчувала ще духовні академії, загалом вищу освіту мали 86,6 %, до революційні вузи закінчували 80 % викладачів. На думку радянської влади, було немало й таких, хто не відповідав вимогам нової вищої школи, а дехто взагалі не приховував ворожість до радянської влади (Майборода В.К., 1992. С. 88). Наприклад, в Уманському інституті соціального виховання у 1931 р. розгорнули боротьбу з так званим «ухилами». «Виявили» як «правий», так і «лівий» ухили. «Носієм правого ухилу» був асистент-викладач всесвітньої історії Новоселецький, який висловив думку про те, що більш ефективним є лекційний метод викладання. «Лівий заскок» було виявлено у викладача української мови, доцента Михалевича, який занадто різко висловлювався проти лекційного методу. Врешті, хоча обоє й визнали власну помилку й «виправилися», їх було репресовано (Скус О.В., 2019, С. 54–59).

⁹⁶ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). Ф. 166. Оп. 9. Спр. 1591. Арк. 37.

⁹⁷ Там само. Арк. 383.

⁹⁸ Там само. Арк. 419.

Якісний склад науково-педагогічних працівників теж мало відповідав вимогам вищої педагогічної школи. Так, в Уманському ІСВ у 1932 р. працювали 25 викладачів, але лише половина з них мали досвід роботи більше 10 років, відсутні згадки про те, що хтось із них мав науковий ступінь⁹⁹.

У 1933 р. Уманський інститут соціального виховання реорганізовано у педагогічний інститут із чотирирічним терміном навчання, а у 1935 р. через гостру потребу в педагогічних кадрах — в учительський із дворічним терміном навчання.

У період післявоєнної п'ятирічки (1945–1950 рр.) у системі вищої освіти відбулися істотні зміни. Розширилася мережа закладів вищої освіти, спостерігалася позитивна кількісна та якісна динаміка підготовки педагогічних і науково-педагогічних кадрів. Водночас із післявоєнною нормалізацією навчального процесу в країні розпочалося відновлення інфраструктури закладів вищої освіти, зокрема педагогічної, внаслідок чого постала проблема відновлення науково-педагогічного й викладацького складу. Забезпечення кадрами ускладнювалося тим, що під час війни значна частина науково-педагогічних працівників перебувала чи у складі Радянської Армії, чи в евакуації. Крім того, на думку деяких дослідників, процес повернення професорсько-викладацького складу до вишів на довоєнні місця роботи не був належним чином організований та відбувся у складних умовах розрухи.

Незважаючи на складну ситуацію, Наркомат освіти УРСР відновив діяльність системи закладів вищої педагогічної освіти в країні. За наказом наркома освіти П.Г. Тичини відновили свою роботу Чернівецький державний університет та Учительський інститут, Вінницький педагогічний інститут, Кременчуцький учительський інститут, Уманський державний учительський інститут та ін. (Зуляк І., 2012. С. 199).

15 червня 1944 р. на обох факультетах вишу в Умані (фізико-математичному і природничо-географічному) було урочисто відзначено день початку навчання. Його святкували 18 викладачів. 1945 р. викладачів було уже 27, проте ще не вистачало фахівців з фізики і фізичного виховання. В інституті працювали лише один кандидат наук, доцент і один кандидат наук без вченого звання, старших викладачів було 12, викладачів — 8, асистентів — 5. Хоча відомостей про кількість кафедр та їх назви у період відновлення навчального закладу немає, припустимо існування відповідних кафедр з наявної інформації про діяльність дев'я-

ти навчально-наукових кабінетів: основ марксизму-ленінізму, фізкультурної підготовки, математики, фізики, ботаніки, зоології, географії, хімії, педагогіки (Джагунова О.І., 2019. С. 93).

Гостра потреба у вчительських кадрах вимагала швидкого налагодження безперебійної роботи закладів вищої педагогічної освіти, належної організації в них навчального процесу, забезпечення кваліфікованими науково-педагогічними кадрами.

У 1946 р. кафедри інституту були повністю укомплектовані викладачами, 70 % з яких працювали тут до війни. Проте із 33 викладачів лише троє мали науковий ступінь кандидата наук, і тільки двоє з них — звання доцента, завідувачів кафедрами було 8, 2 доцентів кафедр, 7 старших викладачів, 6 викладачів, 10 асистентів¹⁰⁰.

Попри швидке відновлення і зростання викладацького штату після війни, проблема науково-педагогічних кадрів залишалася актуальною. Перед вищою школою постала необхідність підвищення рівня кваліфікації викладачів і забезпечення ними так званих периферійних вузів, до яких зараховували й Уманський державний учительський інститут.

Гострий брак кадрів із науковими ступенями й званнями в учительському інституті відчуватиметься ще дуже довго. Зокрема, у 1947 р. вакантними були такі посади: викладач основ марксизму-ленінізму; доцент кафедри математики (для читання курсу елементарної математики або аналітичної геометрії); доцент кафедри фізики; завідувач кафедри історії, доцент (він же викладач історії СРСР); викладач історії нового часу; доцент кафедри педагогіки (для викладання курсу педагогіки); доцент кафедри природознавства (Джагунова О.І., 2019. С. 94).

Динаміку плинності кадрів із науковими ступенями показано у *табл. 1*. Із наявних даних можна зробити висновок, що за весь досліджуваний період в інституті не було жодного доктора наук.

Відомо, що після Другої світової війни не вистачало саме кваліфікованих викладачів із досвідом роботи, поширеною була праця за сумісництвом. Проте в Уманському учительському інституті більшість викладачів мала досвід роботи у закладах вищої освіти понад 10 років, що видно з *табл. 2*¹⁰¹.

Через скорочення набору на I курс інституту у 1952–1953 н.р. було скорочено і кількість викладачів на 14 осіб. Ті, хто залишився, повністю забезпечували виконання всієї навчальної роботи у 1952–1953 н.р.

⁹⁹ ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 10. Спр. 1488. Арк. 397.

¹⁰⁰ Там само. Оп. 11. Спр. 318. Арк. 8.

¹⁰¹ Там само. Арк. 3.

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СКЛАД
УМАНСЬКОГО УЧИТЕЛЬСЬКОГО ІНСТИТУТУ 1944–1955 рр.

Навчальний рік	Доктори наук, професори	Кандидати наук, доценти	Кандидати наук без вченого звання	Кандидати наук, старші викладачі	Старші викладачі	Викладачі	Асистенти
1944–1945	–	1	1	–	12	8	5
1946–1947	–	2	–	–	7	6	10
1947–1948	–	2	1	–	–	34	–
1949–1950	–	2	1	–	–	37	–
1951–1952	–	3	–	3	14	18	7
1954–1955	–	5	2	–	16	1	4

Таблиця 2

СТАЖ РОБОТИ ВИКЛАДАЧІВ УМАНСЬКОГО УЧИТЕЛЬСЬКОГО ІНСТИТУТУ

Всього викладачів	З них зі стажем роботи у вищій школі				
	до 1 року	до 3 років	до 5 років	до 10 років	більше 10 років
33	4	2	5	9	13

У зв'язку із запровадженням загальної обов'язкової семирічної освіти та для підвищення якості підготовки вчителів, поліпшення навчально-матеріальної бази вишів, раціонального використання кваліфікованих кадрів викладачів було ухвалено рішення реорганізувати вищу педагогічну школу. Так, упродовж 1952–1954 рр. без глибокого аналізу, за вказівкою зверху припинилася підготовка вчителів у деяких вишах та їхніх відділеннях, зменшилось число спеціальностей, а низку вишів реорганізували у педагогічні інститути.

Після реформ і реорганізацій, спрямованих на «поліпшення», «зміцнення» і «розширення» системи вищої педагогічної освіти, у 1950–1951 н.р. учительські кадри в Україні готували 25 педагогічних і 22 учительських інститути, у 1955–1956 н.р. — 38 педагогічних інститутів, у 1961 р. — лише 33 (Майборода В.К., 1992. С. 112–114).

На початку 1950-х рр. Уманський учительський інститут став на шлях трансформації в педагогічний інститут, що відбулась у 1952 р. У реорганізованому інституті діяли два факультети — фізико-математичний та природничо-географічний і 5 кафедр — марксизму-ленінізму, фізики, педагогіки, природознавства та математики.

У 1951–1952 н.р. науково-педагогічний колектив інституту складався із 45 осіб, з яких лише шестеро були кандидатами наук, решта не мали наукових ступенів¹⁰².

Динаміка зміни складу науково-педагогічного колективу у період 1950–1960-х рр. презентована у табл. 3.

В Уманському педагогічному інституті у досліджуваний період ще гостро відчувався брак кваліфікованих кадрів. Яскравим прикладом цього став оголошений у травні 1959 р. конкурс на заміщення вакантних посад. Оголошення було, але конкурс не відбувся, оскільки кваліфікованих кадрів серед тих, хто подав свою кандидатуру, не виявилось. Тому у 1959–1960 н.р. на умовах погодинної оплати на вакантні посади залучено: викладача органічної і біологічної хімії, пенсіонера О.Г. Герасименка; викладача фізикоїдної хімії, доцента с/г інституту І.М. Демченка; викладача економіки с/г виробництва, старшого викладача с/г інституту М.В. Лозовського; викладача механізації с/г виробництва, старшого викладача с/г інституту Черненка; викладача шкільної гігієни, головного лікаря міськ-санепідстанції А.Н. Фролову¹⁰³.

¹⁰² ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 15. Спр. 1688. Арк. 5.

¹⁰³ Там само. Спр. 3136. Арк. 6.

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СКЛАД
УМАНСЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ 1950–1960-х рр.

Навчальний рік	Всього	Кандидати наук, доценти	Кандидати наук	Старші викладачі	Викладачі	Асистенти	Сумісники
1951–1952	45	3	3	14	18	7	–
1954–1955	28	5	2	16	1	4	–
1955–1956	39	5	4	12	5	13	5
1957–1958	47	7	7	12	6	15	–
1958–1959	42	5	5	13	6	13	–
1959–1960	49	5	8	13 (1 на 0,5 ст.)	7	16 (2 на 0,5 ст.)	–
1962–1963	82	6	9	23	18	26	–
1963–1964	91	11	7	26	21	26	–
1965–1966	97	12	6	31	5	43	–
1966–1967	105	14	7	37	3	44	–
1967–1968	92	16	8	31	4	33	–
1968–1969	77	13	8	26	3	27	–

Зі звіту за 1965–1966 та 1966–1967 н.р. зрозуміло, що інститут відчував гостру потребу у висококваліфікованих спеціалістах з фізики, математики, іноземної мови й хімії. Упродовж року інститут неодноразово оголошував конкурси на заміщення вакантних посад доцентів (кандидатів наук) кафедр математики, фізики, зоології, ботаніки, основ с/г, фізвиховання, хімії, мови і літератури. Оголошення подавалися у пресі, зокрема в «Учительской газете», «Радянській освіті» та «Черкаській правді», але результатів вони не дали. Проте за звітний період було захищено 2 кандидатські дисертації (Т.С. Клюбіна, М.Д. Романенко), готувалися до захисту 8 кандидатських та 2 докторські дисертації¹⁰⁴.

З другої половини 1950-х і до початку 1970-х рр. відбулися істотні зміни у системі закладів вищої освіти. Саме у цей час спостерігалось найшвидше зростання мережі педагогічних інститутів УРСР та їх реорганізація. Внаслідок збільшення кількості закладів освіти погіршилися показники кількісного та, що найголовніше, якісного забезпечення їх науково-педагогічними кадрами вищої кваліфікації.

Недостатній рівень наукової кваліфікації викладацьких кадрів педагогічних вишів змусив уряд вжити низку заходів з покращення становища. Зокрема, постановою ЦК КПРС та Ради Міні-

стрів СРСР від 13 червня 1961 р. закладам вищої освіти надавалося право звільняти від педагогічного навантаження кандидатів наук, котрі мають вагомні результати у наукових дослідженнях з важливих народногосподарських або теоретичних проблем для покращення ситуації з підготовкою докторів наук (Процишин Н., 2014. С. 167).

Для Уманського педагогічного інституту ім. П.Г. Тичини у 1970–1971 н.р. Міністерство освіти затвердило 69 штатних одиниць професорсько-викладацького складу. І хоча у штаті інституту було 22 кандидати наук, проте виш не мав жодного доктора наук. На роботу в інститут було направлено двох аспірантів і переобрано упродовж року 14 викладачів, двоє викладачів захистили кандидатські дисертації. Відчувалась гостра нестача викладачів з науковим ступенем, не вистачало фахівців з педагогіки, фізики, математичних дисциплін, хімії та методики біології. Оголошення конкурсу у газетах «Радянська освіта», «Учительская газета» не дало результатів. Керівництво інституту неодноразово зверталось до Міністерства освіти із проханнями направляти до Умані випускників аспірантури¹⁰⁵. Ситуація дещо покращилася наступного навчального року, кількісний склад науково-педагогічних працівників збільшився на 9 осіб, тобто затверджено було 78 штатних одиниць, серед яких — 26 кандидатів,

¹⁰⁴ ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 15. Спр. 5131. Арк. 8.

¹⁰⁵ Там само. Спр. 7970. Арк. 6-8.

але жодного доктора наук. До навчального закладу відправили двох випускників аспірантури. Зрештою оголошення про конкурс дало результати — було обрано 6 осіб¹⁰⁶.

Утім, навіть попри позитивні результати цих заходів на початку 1970-х рр. ситуація із науково-педагогічними кадрами вищої педагогічної школи залишалася складною.

Період 1980–1991 рр. характеризується кадровою стабілізацією у закладах вищої освіти УРСР, що було характерним також і для педагогічних інститутів. Аналіз статистичних звітів Міністерства освіти УРСР засвідчив, що у другій половині 80-х — на початку 90-х рр. XX ст. республіканські педагогічні інститути були забезпечені науково-педагогічними кадрами з науковими ступенями майже на половину. Уманський педагогічний інститут ім. П.Г. Тичини мав у своєму складі 3 факультети, 14 кафедр, де працювали 120 науково-педагогічних кадрів, з них лише 1 доктор наук та 45 кандидатів наук (Процишин Н., 2014. С. 46–47).

У жовтні 1984 р. рішенням колегії Міністерства освіти було затверджено план запрошення вчених до педінститутів, що передбачав залучення фахівців наукових закладів і провідних вишів для надання допомоги в удосконаленні навчально-виховного процесу та організації наукових досліджень за перспективними напрямками психолого-педагогічної науки. Читати лекції для студентів і викладачів до Умані приїздили відомі вчені та педагоги: Р.В. Чаговець, М.Я. Ковальзон, М.М. Грищенко, Я.Л. Коменський та ін. (Уманський державний педагогічний інститут імені П.Г. Тичини 1930–1980, 1980. С. 4).

Кінець 1980-х рр. позначений рішенням колегії Міністерства народної освіти УРСР «Про роботу педагогічних навчальних закладів з керівними, науково-педагогічними і педагогічними кадрами в умовах перебудови вищої і середньої педагогічної освіти», яким було визнано, що робота у питанні кадрової політики «недостатня». Ректорам педінститутів наказали критично проаналізувати стан роботи з керівними, науково-педагогічними і педагогічними кадрами, виявити застійні явища у кадровій роботі, надати їм гласності, вжити практичних заходів щодо розробки і реалізації цілеспрямованої кадрової роботи відповідно до реальних потреб¹⁰⁷.

З Уманським педінститутом у цей період усе було набагато складніше. У доповідній записці Міністерства «Про роботу педагогічних навчальних закладів з керівними, науково-педагогічними

і педагогічними кадрами в умовах перебудови вищої і середньої педагогічної освіти» зазначалося, зокрема, що інститут в Умані вже впродовж багатьох років або немає зовсім докторів наук, або їх лише 1–2. Серйозним недоліком було визнано й те, що дуже малий відсоток викладачів мають стаж роботи у виші понад 10 років, але не захищають дисертації (в Умані — 21 викладач)¹⁰⁸. Акцентовано увагу й на тому, що за 1987–1989 рр. Уманський інститут не підготував жодного доктора наук.

У 1988 р. Міністерство освіти УРСР здійснило комплексну перевірку Уманського педінституту. Аналіз показав, що рівень навчально-виховної і наукової роботи, якісний склад викладачів, стан матеріально-технічної бази за останні роки не покращився і не відповідає сучасним вимогам. Хоча з даних *табл. 4* бачимо, що кількісне та якісне зростання науково-педагогічного складу відбувалося. Також міністерська комісія висловила занепокоєння якістю знань студентів, що теж пов'язали із недостатньою кваліфікованістю науково-педагогічного складу. Інститут навіть назвали найслабшим із 29 наявних в Україні педагогічних інститутів і заявили, що він не пройде атестацію, що готувалася відповідно до постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР про вищу школу. Зважаючи на вищевикладені причини, було вирішено залишити в Черкаській області лише один педагогічний інститут — Черкаський, з Умані до Черкас перевести факультет з підготовки учителів початкових класів, а решту спеціальностей («Біологія і основи сільського господарства», «Загальнотехнічні дисципліни і праця») передислокувати до Переяслава-Хмельницького. Основну частину викладачів теж планували перевести до Переяслава-Хмельницького, який мав необхідний резерв житлових фондів. Зазначалося, що передислокація Уманського педінституту до Переяслава-Хмельницького, де на той час була філія Київського педінституту ім. О.М. Горького, дасть змогу відкрити в Київській області педагогічний інститут, в якому дійсно є потреба (Київська область була єдиною, де не було педагогічного інституту)¹⁰⁹.

Проте Держплан УРСР, Мінфін УРСР і Черкаський облвиконком виступили проти розформування Уманського педінституту, а Черкаський обласний комітет Компартії України і Черкаський обласний виконком розробили конкретну програму перспективного розвитку Уманського педінституту. Відтак Міністерство освіти УРСР спільно із Радою Міністрів УРСР вирішили зберегти педагогічний інститут в Умані. Перспектив-

¹⁰⁶ ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 15. Спр. 8360. Арк. 6–7.

¹⁰⁷ Там само. Оп. 17. Спр. 41. Арк. 70.

¹⁰⁸ Там само. Спр. 41. Арк. 74.

¹⁰⁹ Там само. Спр. 42. Арк. 6–7.

ний план передбачав, зокрема, якісне покращення науково-педагогічного складу інституту¹¹⁰, що й було виконано, як видно з *табл. 4*.

Проголошення незалежності України в 1991 р. поставило перед навчальним закладом нові завдання щодо зміни стилю керівництва, структурної перебудови, вдосконалення навчальних програм, створення нових підрозділів. Головним завданням професорсько-викладацького складу впродовж 1990-х рр. стало забезпечення такого рівня підготовки учительських кадрів, який повністю відповідав би освітньо-кваліфікаційним характеристикам і державним стандартам.

У 1992 р. Міністерство освіти України дозволило одноразовий прийом в аспірантуру Уманського педагогічного інституту, а в 1993 р. було відкрито аспірантуру з 4 спеціальностей. В інституті реалізовувалася спеціальна програма, метою якої було створення умов і надання необхідної організаційної та фінансової підтримки викладачам і співробітникам, які працюють над докторськими дисертаціями. У 1995 р. в програмі взяли участь 22 викладачі, цього ж року в інститутській аспірантурі навчалися 17 викладачів, 38 працювали як здобувачі, а 31 навчався в цільовій аспірантурі (Уманський державний педагогічний інститут імені П.Г. Тичини 1930–1995, 1995. С. 6–7).

Таким чином, впродовж різних етапів існування закладу вищої освіти педагогічного профілю в Умані однією з основних проблем було формування та удосконалення викладацького складу установи. Питання вирішувалося у різні способи, зокрема: запрошенням для викладання провідних фахівців з інших вишів, оголошенням конкурсів на посади, створенням особливих умов для тих викладачів, хто успішно працював у науці. Проблема кадрового забезпечення роками ускладнювалася тим, що Уманський педагогічний інститут не міг гарантувати молодим спеціалістам чи висококваліфікованим кадрам вирішення житлового питання. Крім того, наукова інтелігенція переважно не бажала осідати в невеликому провінційному місті. Ефективною формою підготовки науково-педагогічних працівників для ЗВО було навчання в аспірантурі та докторантурі, але таких підрозділів у самому закладі довгий час не було. Основними формами підготовки фахівців через аспірантуру й докторантуру стали відрядження до аспірантури та докторантури. Власну аспірантуру Уманському педагогічному інституту вдалося відкрити лише у 1992 р. Утім, попри низку перешкод Уманському педагогічному інституту вдалося сформуванню кваліфікований кадровий потенціал, що, зокрема, уможливило його реорганізацію 1998 р. в університет.

Таблиця 4

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СКЛАД
УМАНЬСЬКОГО УЧИТЕЛЬСЬКОГО ІНСТИТУТУ 1987–1998 рр.

Навчальний рік	Всього	Доктори наук, професори	Кандидати наук, доценти	Кандидати наук	Старші викладачі	Викладачі	Асистенти	Сумісники
1987	127	2	49	–	–	–	–	–
1989	137	2	49	–	–	–	–	–
1990	140	4	50	–	–	–	–	–
1995	170	7	59	–	–	–	–	–
1997	218	15 (8 за сумісництвом)	73	–	–	–	–	–

ДЖЕРЕЛА

1. Венцева Н.О. Особливості реформування вищої педагогічної освіти України в 1930–1940 рр. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2013. № 6 (32). С. 22–30.
2. Джагунова О.І. Науково-педагогічні кадри Уманського учительського інституту у післявоєнні роки (1946–1954 рр.). *Емінак: науковий цоқквартальник*. 2019. № 4 (28) (жовтень — грудень). С. 91–99.
3. Джагунова О.І. Уманський педагогічний університет — початок історії. *Київські історичні студії: наук. журнал*. 2016. № 2. С. 141–146.

¹¹⁰ ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 17. Спр. 42. Арк. 201.

4. Зуляк І. Наукова й навчально-виховна діяльність Кременецького учительського інституту в 1940-х рр. (на основі архівних матеріалів). *Волинь і волиняни у Другій світовій війні / упоряд. М.М. Кучерепа*. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. С. 197–206.
5. Майборода В.К. Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917–1985 рр.). К.: Либідь, 1992. 196 с.
6. Процишин Н. Кадрове забезпечення педагогічних інститутів України у 80–90-х роках. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]*. 2014. Вип. 132. С. 46–49.
7. Процишин Н. Підготовка кадрів вищої кваліфікації для педагогічних інститутів України поза аспірантурою (50–70-ті рр. ХХ ст.). *Людинознавчі студії. Педагогіка*. 2014. Вип. 29 (1). С. 165–172.
8. Скус О.В. Реабілітована інтелігенція Уманщини: міфічна «військова повстанська організація». *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2019. Т. 30 (69). № 2. С. 54–59.
9. Уманський державний педагогічний інститут імені П.Г. Тичини 1930–1980 / В.Г. Кузь, М.М. Коберник, М.М. Торчинський. Умань: [Мрія], 1980. 64 с.
10. Уманський державний педагогічний інститут імені П.Г. Тичини 1930–1995 / В.Г. Кузь, М.М. Коберник, М.М. Торчинський. Умань: [Мрія], 1995. 64 с.
11. Ящук І.П. Особливості виховання вчительських кадрів у 1960–80-х роках. *Наука і освіта*. 2013. № 3. С. 204–208.

REFERENCES

1. Vientseva, N. O. (2013). Osoblyvosti reformuvannia vyshchoi pedahohichnoi osvity Ukrainy v 1930–1940 rr. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsini tekhnolohii*, 6 (32), 22–30 [in Ukrainian].
2. Dzhahunova, O. I. (2019). Naukovo-pedahohichni kadry Umanskoho uchytelskoho instytutu u pisliavoienni roky (1946–1954 rr.). *Eminak: naukovyi shchokvartalnyk*, 2 (28), 91–99 [in Ukrainian].
3. Dzhahunova, O. I. (2016). Umanskyi pedahohichnyi universytet — pochatok istorii. *Kyivski istorychni studii: nauk. zhurnal*, 2, 141–146 [in Ukrainian].
4. Zuliak, I. (2012). Naukova i navchalno-vykhovna diialnist Kremenetskoho uchytelskoho instytutu v 1940-kh rr. (na osnovi arkhivnykh materialiv). *Volyn i volyniany u Druhii svitovii viini*. Kucherepa M. M. (Ed.). Lutsk : Volyn. nats. un-t im. Lesi Ukrainky [in Ukrainian].
5. Maiboroda, V. K. (1992). *Vyshcha pedahohichna osvita v Ukraini: istoriia, dosvid, uroky (1917–1985 rr.)*. K.: Lybid [in Ukrainian].
6. Protsyshyn, N. (2014). Kadrove zabezpechennia pedahohichnykh instytutiv Ukrainy u 80-90-kh rokakh. *Naukovi zapysky [Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka]*, 132, 46–49 [in Ukrainian].
7. Protsyshyn, N. (2014). Pidhotovka kadriv vyshchoi kvalifikatsii dlia pedahohichnykh instytutiv Ukrainy poza aspiranturoiu (50–70 rr. XIX st.). *Liudynoznavchi studii. Pedahohika*, 29 (1), 165–172 [in Ukrainian].
8. Skus, O.V. (2019). Reabilitovana intelihentsiia Umanshchyny: mifichna «viiskova povstanska orghanizatsiia». *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho, Seriia: Istorychni nauky*, T. 30 (69), 2, 54–59 [in Ukrainian].
9. Umanskyi derzhavnyi pedahohichnyi instytut imeni P. H. Tychyny 1930–1980. (1980). Kuz V. H., Kobernyk M. M., Torchynskyi M. M. (Ed.). Uman: [Mriia] [in Ukrainian].
10. Umanskyi derzhavnyi pedahohichnyi instytut imeni P. H. Tychyny 1930–1995. (1995). Kuz V. H., Kobernyk M. M., Torchynskyi M. M. (Ed.). Uman: [Mriia] [in Ukrainian].
11. Yashchuk, I. P. (2013). Osoblyvosti vykhovannia vchytelskykh kadriv u 1960–80-h rokakh. *Nauka i osvita*, 3, 204–208 [in Ukrainian].

Дата надходження статті до редакції: 19.02.2020 р.